

PORTFOLIO O TĚŠÍNSKÉM SLEZSKU
PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL
PORTFOLIO O ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM
DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

TĚŠÍNSKÉ
CIESZYŃSKIE

Go!

JMÉNO / IMIĘ

PŘÍJMENÍ / NAZWISKO

TŘÍDA / KLASA

ŠKOLA / SZKOŁA

**TĚŠÍNSKÉ
CIESZYŃSKIE** **GO**

Žijeme v regionu, který se jmenuje Těšínské Slezsko. Rozkládá se na území dvou států, České republiky a Polska. Obě části regionu, ta česká i ta polská, mají společnou kulturu, tradice a také historii. Je to naše společné dědictví.

Budeme rádi, když vám pracovní sešit pomůže objevit neznámé příběhy a místa nejen v okolí vašeho bydliště či školy. Své postřehy si můžete zapsat do připravené myšlenkové mapy.

Vypravte se proto napříč Těšínským Slezskem a objevujte krásu a bohatství regionu.

Mieszkamy w regionie zwanym Śląsk Cieszyński. Rozkłada się na terytoriach dwu państw: Czech i Polski. Obie części regionu, zarówno czeska, jak i polska, mają wspólną kulturę, tradycję i historię. To nasze wspólne dziedzictwo.

Mamy nadzieję, że zeszyt ćwiczeń pomoże wam odkryć nieznane historie i miejsca nie tylko w pobliżu waszego domu lub szkoły. Swoje spostrzeżenia możecie wpisać do przygotowanej mapy myśli.

Warto więc odkrywać piękno i bogactwo regionu.

Autoři / Autorzy:

Barbara Baarová
Pavlína Badurová
Renata Czader
Marta Kmeť
Leszek Lipsa
Józef Michałek
Jadwiga Wąsowicz

Jazyková konzultace a korektura / Konsultacja językowa i korekta:

Alena Hasáková
Jan Kubiczek

Grafika a sazba / Projekt graficzny i skład:

Anna Witkowicz

Tisk / Druk:

Drukarnia Wielkoformatowa COLET

Realizátoři projektu Těšínské GO / Cieszyńskie GO děkují Muzeu Těšínska v Českém Těšíně a Muzeu Těšínského Slezska v Cieszyně za poskytnutí dobových fotografií.

Realizátoři projektu Těšínské GO / Cieszyńskie GO děkují Muzeu Těšínska w Czeskim Cieszynie i Muzeu Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie za udostępnienie zdjęć archiwalnych.

Literaturu a odkazy najdete na internetových stránkách projektu: www.tesinskego.cz

Literaturę i linki można znaleźć na stronach internetowych projektu: www.cieszynskiego.pl

ISBN: 978-80-906959-3-1

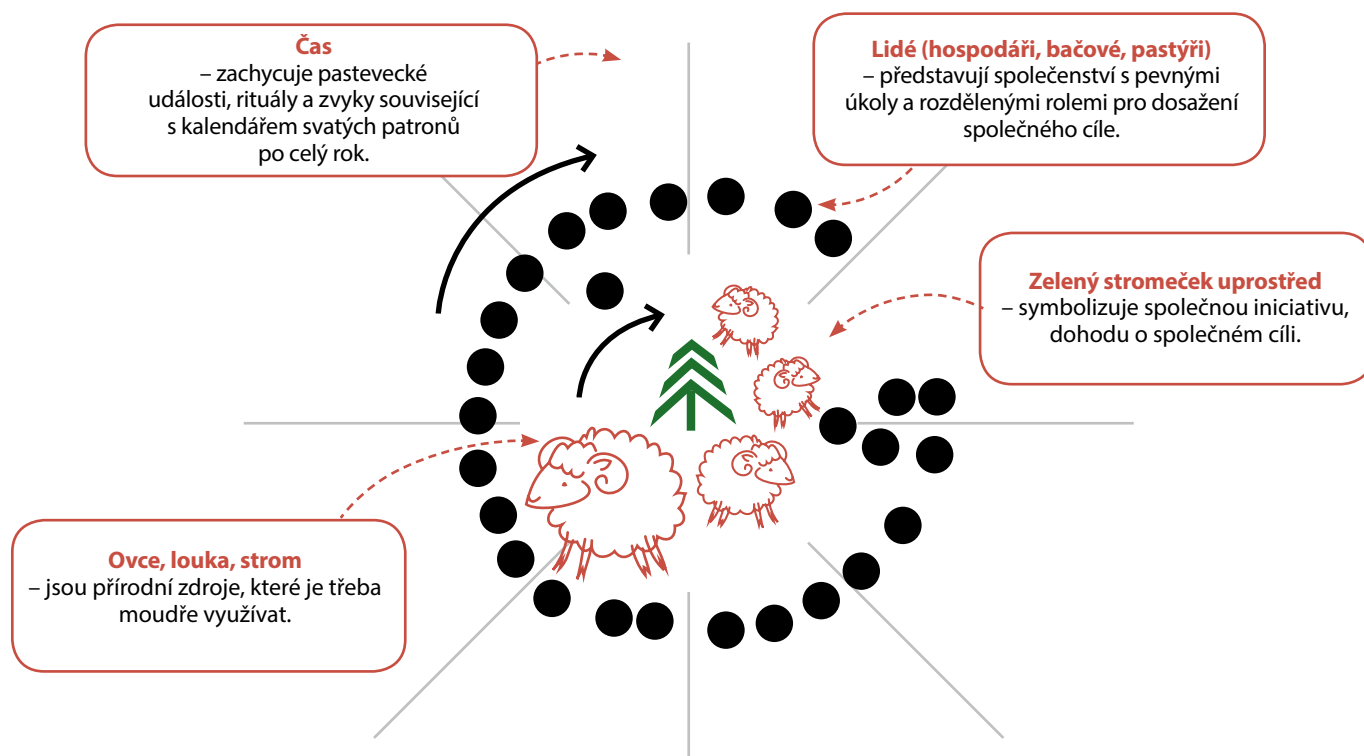
Pastevectví je typ chovu zvířat, typ hospodaření a způsob života. V Karpatech, kam patří i Beskydy, podobně jako na Balkáně, v Himálaji, Tibetu či v Alpách vytváří pastevectví specifickou kulturu spojenou s určitými zvyky.

Mezi společné znaky pastevecké kultury patří **spolkové pastvy, pastvy na lučních plochách, které nepatřily pastýřům, výroba sýrů a jejich prodej a dodržování zvyků a tradic s pastevectvím spojených.**

Základním faktorem karpatského pastevectví, označovaného také jako salašnictví (podle slova salaš, což je hospodářská stavba na horské pastvině), je spolková pastva.

Rok na salaši

Pastevecký rok začínal smícháním ovcí, vytvořením společenství pastýřů, stanovením pravidel pro pastvu a byl úzce spjat se spravedlivým dělením výnosů vytvářených společenstvím pastýřů.

Na jaře, po dnech sv. Vojtěcha a sv. Jiří (23. a 24. dubna), se v lidové pranostice říká „Na svatého Jiří nezašlápnu trávu ani čtyři“, což znamená, že po období prvních jarních bouří a prudkých dešťů se louky rychle zazelenají a ovce od více hospodářů se shromažďují do jednoho stáda. Počet shromážděných ovcí by měl dosahovat přibližně 300 kusů, jelikož teprve v takovém počtu začíná být výnos mléka ziskový. V dohodnutém dni přivádějí hospodáři své ovce na určené místo, kde je mísí.

Tuto událost doprovázejí různé obřadnosti, jako je vedení ovcí kolem stromečku, kropení vodou, okuřování, převedení přes oheň, praskání bičem aj. Tyto činnosti nejsou pouze nějakým tradičním obřadem, ale plní specifické funkce i mezi zvířaty. Například v situaci stresu a strachu se ovce rychle zorganizují do stáda s vlastní vnitřní strukturou. Ovce se rychle poznávají a začínají spolupracovat.

Hierarchie na salaši

Po smíchání ovcí začíná pastva. Bačové, valaši (juhasi) a honelníci, kterým v Karpatech říkáme také ovčáci či pastýři, pasou ovce v oblastech, které jim nepatří.

Bača, který řídí práce na salaši, se dříve, než vyrazí s ovci na pastvu, musí dohodnout s majiteli pozemků, na kterých se budou ovce pást, na podmínkách pastvy. Často vybírá oblasti tak, aby ovce nemusely trávit celou pastvu na jednom místě, ale aby se mohly přesouvat z jedné horské pastviny na druhou a mít tak pestrou stravu. Při přesouvání ovcí se zároveň rozesívají semena mnoha rostlin, která ovce přenášejí na své vlně a kopýtkách, a díky tomu se na loukách objevuje různorodá vegetace.

Každodenní práce na salaši má svůj pevný řád, platný po staletí. Ráno se vstává brzy, nezávisle na počasí. Je třeba ovce podojit, dobře je nakrmit a napást, zpracovat mléko na sýry. Bačové a valaši (juhasi) musí být také schopni střežit stádo před nebezpečím, jaké představují vlci, medvědi, rysi, hadi nebo noční tma. Mnozí z nich si uvědomují, že jsou tváří v tvář přírodě a náhodným událostem ve své práci často bezmocní a obracejí se na boží prozřetelnost. Tradičně se proto na začátku sezony konají bohoslužby, kde se všichni modlí za dobrý rok.

Ovce – ekologická sekačka, která zachovává biologickou rozmanitost v přírodě

Kdo má ovce, ten má, co chce

Dalším, třetím rysem pastevectví v Karpatech je zpracování mléka, neoddělitelně spojené se syrařením, tedy s výrobou sýrů.

Důležitý je prodej sýrů, proto musí být každý bača podnikavý, musí umět budovat vztahy s kupujícími, pečovat o okolí salaše a o místo prodeje. Dobrý pastýř se stará nejen o prodej sýra, ale také o prodej dobrého jehněčího masa, jehněčích klobás, ovčích kůží, vlny a jiných příležitostných výrobků.

Konec pastvy, rozsad, se koná koncem září na sv. Michala (29. září), kdy se zvířata vrací na zimu ke svým majitelům. Hospodáři si rozeberou ovce, vyrovnají se s bačou a salašnická sezona se uzavře.

Oblíbenými druhy sýrů jsou oštěpky, redikolky, brynza, bundz či parenica, zájem je však i o vedlejší produkty, např. žinčici.

SLOVNÍČEK:

LIDÉ:

bača – řídí práce na salaši
valaši (juhasi) – pásli a dojili ovce
honelníci – pomáhali bačovi, naháněli ovce k dojení

PASTÝŘSKÉ HOSPODÁŘSTVÍ:

salaš – hospodářská stavba na horské pastvině
koliba – sezonní obydlí na salaši, ve kterém se zpracovávalo mléko na sýr
košár – ohrada pro ovce
žlaby – vyráběné z kmenů stromů, slouží pro napájení ovcí
kierdel, krdel – stádo ovcí

VYBAVENÍ:

čerpák – dřevěný hrnek na pití
ferula – speciální hůl na míchání mléka
forma – dřevěná vyřezávaná nádoba pro výrobu oštěpků
gjelata – dřevěné vědro na dojení ovcí
puciera – velký dřevěný sud na mléko
zbyrcok – zvonek, který nosí ovce

PRODUKTY:

bundz – bílý ovčí sýr
brynza – bílý solený ovčí sýr
redikolky – sýrové výrobky ze zbytků sýra v podobě vřeten, zvířátek nebo srdcí
oštěpek – uzený ovčí sýr
žinčice – nápoj z ovčího mléka

Od dávných dob se lidé rádi bavili. Po těžké práci na poli, v lese, v továrnách či dolech se oblékli do svátečního oděvu a šli se odreagovat k muzice. Těšínské Slezsko je nesmírně bohaté na různé tance a jejich variace. To znamená, že stejný tanec se v různých místech regionu tančí trochu jinak. V každé části regionu dominuje jiný tanec.

Fot. Jablunkovský neboli jackovský kroj

Fot. Horalský kroj

Na jihu v Beskydech, obydlených horaly, je nejznámější párový tanec *łowiynziok*. Tanec je nyní dokonce na Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Moravskoslezského kraje. Zápis do seznamu se podařilo prosadit zástupcům Muzea Těšínska. Název tance pochází od bot, ve kterých se kdysi chodilo. Byly to *krpce* vyrobené z *łowiynzi skury*, tedy z hovězí kůže. Takové *krpce* se vyráběly pouze ke svátečnímu nošení; pro běžné nošení byly z kůže vepřové. Zajímavý je způsob výroby *krpců* – vyráběly se z jediného kusu kůže.

Na celém území Těšínského Slezska se tančily rychlé tance, jako např. *polka*, *rejna*, *piłka*, *kołomajka*, *lynder*. Máme zde tance napodobující různá řemesla (*kowol*, *tkacki*), zvířata (*góńsior*, *zajónczek*) nebo veselé tance ve formě her (*boškany*, *mietlorz*).

K muzice se chodilo ve svátečním oblečení. Zvláště dívky si dávaly na svém vzhledu záležet, aby je chlapci vyzývali k tanci. Vlasy si sčesávaly do hladka a splétaly do copu ozdobeného mašlí, která při tanci krásně vířila.

Fot. Těšínský kroj

Kapela

Když byla hospoda plná, začali muzikanti hrát. Složení muzik v celém regionu bylo obdobné. V horalské muzice hrávaly zejména housle a gajdy. V dnešní době hrají muziky ve složení první housle, druhé housle a basetla. Ve střední části Těšínského Slezska se k muzice přidává ještě akordeon a v severní části klarinet nebo trubka.

SLOVNÍČEK:

kowol – kovář
tkocz – tkadlec
młynorz – mlynář
góńsior – houser
zajónczek – zajíček

boškany – hubičkový
mietlorz – tanec s koštětem
mietla – koště
gajdy – dudy
basetla – přizpůsobené violoncello

Fot. Karvinsko-orlovský kroj (muži v hornických uniformách)

Jak se rozvíjel průmysl, obchod a vzdělávání na Těšínském Slezsku

Po Piastovcích přešlo Těšínské knížectví v roce 1653 do vlastnictví Habsburků, kteří jej drželi až do roku 1918. Pro správu majetku, tzv. komorních statků (lesy, pole, rybníky, velkostatky, pily, hutě, doly atd.) náležejících bezprostředně do rukou těšínského knížete, byla ustanovena organizačně správní jednotka, forma velké mnohooborové firmy, od roku 1826 nazývaná Těšínská komora (Teschener Kammer).

V roce 1766 darovala císařovna Marie Terezie Těšínské knížectví jako věno své dceři Marii Kristině (1742-1798), která se provdala za arcivévodu Alberta Saského (1738-1822), nazývaného poté Albert Sasko-Těšínský. Během jeho vlády se Těšínské knížectví změnilo v prosperující hospodářský komplex. Jednotlivá odvětví rostlinné výroby, chov dobytka, lesní hospodářství doslova vzkvétaly. Byly položeny základy moderního těžkého železářského průmyslu i textilní výroby. Od konce 18. století se tu začal rodit i báňský a hutnický průmysl. Albert velmi pozvedl hospodářství a řemeslnictví na Těšínsku.

Díky rozvoji průmyslu se začal rozvíjet také obchod a samozřejmě vznikaly školy, vzdělávající odborníky pro těžký průmysl, potravinářský průmysl či zemědělství.

Zjisti, kdy byla založena tvoje škola. Má patrona?

Heraldika

Populárními motivy znaků měst byly: znak majitele, městské hradby s věžemi, hrady, kostely a postavy (nejčastěji svatých – patronů měst).

Mezi barvy používané od středověku na znacích patří: červená, modrá, černá, purpurová, zelená. Používalo se také zlato a stříbro.

Přiřaď a spoj názvy a jejich definice.

Heraldika

Erb

znak osoby, rodu, města nebo státu

věda, která zkoumá počátky, vývoj, právní význam a principy, podle kterých se tvoří, kreslí a popisují znaky měst a rodové erby.

Má tvoje město/obec znak? Pokud ano, popiš, co znak znázorňuje. Nakresli jej. Zjisti, jaké erby patří sousedním obcím.

Vyhledej na internetu znaky Českého Těšína a Těšína. Pokus se odpovědět, proč jsou tak podobné.

Šlechtická sídla na Těšínském Slezsku a jejich majitelé

Velká část území Těšínského Slezska (pozdější „firma“ Těšínská komora – *Teschener Kammer*) náležela těšínskému knížeti. Vedle něj ovšem existovala řada šlechtických rodů, které tu také vlastnily půdu a vybudovaly si na území knížectví svá rodová sídla – šlechtické rezidence.

Na mnohých šlechtických panstvích se realizovaly novinky soudobé vědy a techniky a ty se tak staly skvěle prosperujícími hospodářskými celky – např. Larisch-Mönnichové z Karviné.

Najdi šlechtické sídlo (zámek) nejbližší tvému bydlišti a zjisti, jak vypadalo dříve a porovnej s dnešním stavem. Které šlechtické rody zde sídlily? Čím se majitelé sídla zabývali? (sběratelství, podnikání...)

Karviná-Fryštát

Původně dřevěný hrad založený těšínskými Piastovci v první polovině 14. století. V roce 1511 vyhořel a znovu byl postavený z cihel a kamene na konci 18. století, kdy se jeho novým majitelem stal hrabě Jan Larisch von Mönnich. Za zámek vybudovala rodina Larischů velký park v anglickém stylu. Po druhé světové válce se na zámku nacházelo sídlo městské národní rady, v současné době je tu muzeum.

Kończyce Wielkie

Zámek ve Velkých Kunčicích byl postaven na přelomu 17. a 18. století a v dalších letech pak byl svými vlastníky několikrát přestavován. Do paměti místních obyvatel se však nejvíce zapsala jeho poslední majitelka, filantropka a mecenáška umění hraběnka Gabriela von Thun und Hohenstein, známá jako „Dobrá paní“.

Čím se zabývá filantrop?

Hnojník

Empírový zámek v Hnojníku je obklopen zahradou a parkem. Od 15. století patřil postupně několika šlechtickým rodům. Nejdéle, více než 200 let, až do konce 2. světové války, byl sídlem šlechtického rodu Beesů. Mobiliář zámku byl po 2. světové válce z Hnojníku vyvezen a umístěn na zámku ve Šternberku.

Huť a kovárna v Ustroni

Ve druhé polovině 18. století byla v Ustroni nalezena ložiska rud a v roce 1772 zde založila Těšínská komora první huť na Těšínsku. Její význam však po vzniku Tříneckých železáren poklesl – poslední vysoká pec vyhasla v roce 1897. Do roku 2008 tu však ještě fungovala kovárna, která vyráběla mj. kovové součástky pro automobilové závody v Bílsku-Bělé. Kovárna fungovala bez přerušení 236 let a ještě v 60. letech 20. století patřila k významným a největším podnikům na území Polska.

Třinecké železářny (tzv. Werk)

Založeny byly Těšínskou komorou v roce 1839. Jejich hlavní výhodou byla strategická poloha, která umožňovala napojení na Košicko-bohumínskou železniční dráhu. Znamenala velmi dobrou dostupnost potřebných materiálů, jako bylo dřevo, voda, železná ruda, vápenec, ale i pracovní síly.

Co všechno vyráběly na začátku svého působení Třinecké železářny?

nádobní kříže, odlitky pro strojírenství a umělecké předměty, kamna, plotny na kuchyňské pece, lité nádoby, kanalizační lištiny, sloupky, schodiště, ploty, balkónové mříže, okenní rámy,

Z Třineckých železáren pochází jedna pro Těšín a její historii významná pamětihodnost

O kterou pamětihodnost se jedná, se kterou legendou je spojená? Co zpodobňuje reliéf umístěný v altánku? Běž a podívej se.

Zjisti, co se v Třineckých železárnách vyrábí dnes. Pracoval někdo z tvé rodiny ve werku?

Těšínská komorní mlékárna (Erzherzogliche Central-Mölkerei Teschen)

Zahájila činnost v roce 1897. Zpracovávala přebytky mléka z komorních statků a proslula zejména výrobou světoznámého čajového másla výtečné jakosti a vyhledávaných sýrů dodávaných přímo na císařský dvůr. Výrobky dodávala mlékárna jak na místní trh, tak i na vývoz, např. do Egypta či států Jižní Ameriky.

Teebutter - TEschener Erzherzogliche BUTTER

Forma na Těšínské arciknížecí máslo.

Pivovar v Těšíně

První pivovar patřící Těšínské komoře byl postaven roku 1659 nedaleko Piastovské věže. Současná budova pochází z poloviny 19. století a byla postavena podle plánů vídeňského architekta Josefa Kornhäusela, autora mnoha budov na Těšínsku. Pivovar byl již tehdy vybaven nejmodernějšími parními zařízeními a stejně inovativním chladicím zařízením systému Bollinger. V pivovaru se vaří pivo dodnes.

Prochaskova tiskárna

První tiskárna byla založena v Těšíně v roce 1806. Tomáš Václav Antonín Prochaska z Prahy je považován za zakladatele knihtiskařské tradice na Těšínsku. Tiskárna, druhá nejstarší ve Slezsku, se postupem doby stala svým významem, objemem produkce i vyspělostí technického vybavení jednou z největších tiskáren v rámci celé monarchie. Jednotliví členové rodiny Prochasků se ve vedení podniku střídali bezmála 130 let.

Možná i ve tvé knihovně leží kniha z Těšínské tiskárny. Zjisti to.

Navštiv v Těšíně také Muzeum tiskařství (Muzeum Drukarstwa), kde byla původně první tiskařská dílna.

Těšínská nádraží

Důležitým impulzem pro rozvoj levobřežní části města a vůbec celého regionu se stalo v letech 1869–1871 vybudování Košicko-bohumínské dráhy a postavení ústředního nádraží. Stavební a průmyslový ruch znamenal pro předměstí Těšína příliv obyvatel. Do roku 1871 to bylo nádraží nepříliš významné, projížděly jím sotva dva (smíšené) vlaky za den, ale již v roce 1875 tudy projíždělo denně 55 vlaků. V roce 2018 bylo zrekonstruováno nádraží v Těšíně.

Těšínská tramvaj

O dopravním spojení železniční stanice s centrem města na pravém břehu bylo rozhodnuto v roce 1909. Výstavba nové pouliční elektrické dráhy trvala dva roky – provoz zahájila tramvajová linka v roce 1911. Jednalo se o jednokolejnou trať dlouhou 1 724 m. Provoz místní elektrické dráhy byl zastaven v noci na 2. dubna 1921 – rozdělením města v roce 1920 ztratilo totiž toto dopravní spojení svůj původní význam.

V roce 2018 bylo otevřeno zrekonstruované nádraží v Cieszyně (s vlakovými spoji i do ČR). Zjistí spojení ze svého místa bydliště s Ostravou, Prahou, Krakovem nebo Varšavou.

PO ROZDĚLENÍ

V roce 1918 se rozpadá rakousko-uherská monarchie. Tvoří se nové státy. Československo a Polsko se začínají samostatně rozvíjet. Rozhodnutím rady velvyslanců v belgickém městě Spa dochází v roce 1920 k rozdělení Těšínského Slezska na dvě části, z nichž každá se stává součástí jiného státu – Československa a Polska. Dochází ke zprůchňování kontaktů na téměř 70 let. Navíc komunistický režim po druhé světové válce uzavírá hranice a je velmi obtížné kamkoliv cestovat, dokonce i mezi českou a polskou částí Těšínského Slezska.

Zajímavosti o tramvajové dráze:

- provoz zajišťovaly čtyři červenobílé motorové vozy firmy Ringhoffer Praha
- cena jízdného činila 12 haléřů za dospělé osobu a 3 haléře za dítě (pro porovnání – cena za 1 litr mléka byla tehdy cca 18 haléřů)
- první den bylo prodáno 4 000 jízdenek
- svému účelu sloužila pouhých 10 let
- stala se legendárním symbolem rozděleného města ve 20. století

Vysvětli, co znamená, že jezdila od slunce východu do slunce západu.

Dnes

Po pádu komunismu se stalo překračování hranice jednodušší, ale teprve po vstupu obou států do Evropské unie a do schengenského prostoru začaly mizet bariéry a překážky v životě obyvatel příhraničních regionů. Těšínské Slezsko, jeho česká a polská část, se opět spojilo a rozvíjí se v rámci přeshraniční spolupráce. Velmi často pro svůj rozvoj využívá evropské finanční zdroje. Na mnoha místech ve svém okolí vidíš takovýto znak:

Zeptej se doma, zda si rodiče a prarodiče pamatují, jak komplikované bylo překračování česko-polské hranice v době komunismu.

Zajímavost

vede krátce korytem řeky **Oře** /Olza/
..... Tímto vodním dílem protéká
ou Biała (Białka), podle níž je pojmeno-
nczok – Salmopolský průsmyk /*Przełęcz*
jižní hranice pak pokračuje přes Jablun-
.....

Povrch a vodstvo

V severní části Těšínského Slezska je povrch nížinný, tvoří ho Ostravská pánev a Osvětimská pánev /*Kotlina Oświęcimska*/. Nejnížší místo celé oblasti se nachází na soutoku Olše a Odry (Kopytov u Bohumína) – leží ve výšce m n. m. Ve střední části regionu se rozkládá Podbeskydská pahorkatina a na jihu se nacházejí horská pásma: Moravskoslezské Beskydy s nejvyšší horou celého regionu 1 323 m n. m., a Slezské Beskydy /*Beskid Śląski*/, ve kterých leží nejvyšší hora polské části Barania Góra s výškou m n. m. Obě pohoří geomorfologicky řadíme do provincie Západní Karpaty. Centrální a nejdelší řekou Těšínského Slezska je, která pramení v na úbočí hory Gańczorka. Na řece Ostravici byl vystavěn rezervoár pitné vody – vodní nádrž Šance. Visla /*Wisła*/, která je nejdelší polskou řekou (1 047 km), pramení na úbočí hory V tomto regionu se nevyskytují jezera, ale umělé vodní nádrže, jako Jezioro Goczałkowickie, Jezioro Czerniańskie, Žermanická přehrada a Těrlická přehrada. Nelze opomenout také soustavy rybníků v severní části jak na polské, tak na české straně.

Zjisti z internetu informace o jednotlivých nádržích – na kterých řekách byly vystavěny, k jakému účelu sloužily dříve a v současnosti.

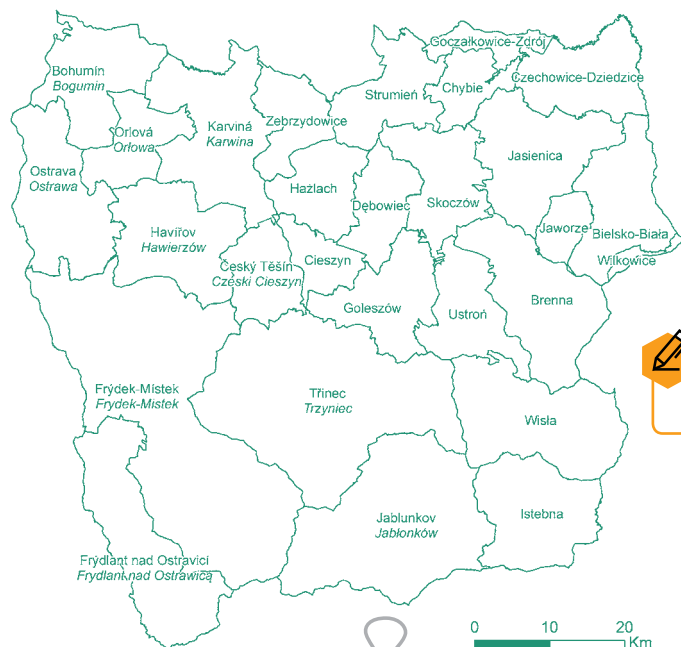

Zajímavost

V Těšíně sídlí závod, který v současné době patří firmě Mondelēz (dříve ZPC OLZA) a vyrábí jedny z nejznámějších čokoládových oplatek – Prince Polo.

Obyvatelstvo

Na území Těšínského Slezska žije přibližně 863 000 obyvatel (po sečtení údajů z polské i české části – 2016).

Na mapě jsou zaznamenány obce s rozšířenou působností. Zjisti, které z nich jsou historickými městy Těšínského Slezska, a které z nich vznikly teprve ve 20. století v důsledku politických rozhodnutí a na základě průmyslového a demografického rozvoje. Která z těchto měst se stala součástí větší administrativní jednotky, nebo vznikla naopak sloučením menších obcí?

Zaznamenej do mapy červenou barvou státní hranice.

Ve kterých částech Těšínského Slezska je nejvyšší a nejnižší hustota zalidnění? Využij data, která se nacházejí na stránkách www.tesinskego.cz/portfolio a nakresli kartogram. Co je důvodem takového rozmístění?

Zajímavost

Bielsko-Biala je sídlem studia animovaných filmů již od roku 1948. Studio realizovalo více než 1000 filmů, mj. kultovní animované filmy pro děti „Bolek a Lolek“ nebo „Reksio“.

Zajímavost

Česká Pisa v Karvině, tak se říká šikmému kostelu sv. Petra z Alkantary, který se díky důlním škodám vychýlil o 6,8 ° (tj. o 3 ° více než šikmá věž v Itálii). V neděli se tady konají mše svaté v českém i polském jazyce.

Hospodářství

Po změně politického systému v roce 1989 prošla ekonomika celého Těšínského Slezska velkou **transformací**. V devadesátých letech minulého století došlo k poklesu tradičního průmyslu v polské části regionu, např. textilního průmyslu v Bílsku-Bělé, některé průmyslové podniky nepřežily ekonomické změny a výrazně propouštěly zaměstnance. Ekonomické změny tak přispěly ke zvýšení **nezaměstnanosti**, která v roce 2004 dosáhla v některých obcích (např. Istebna, Havířov) až 17 %, v Karvině dokonce až 22 %. V současné době (2018) jsou průmyslovými centry ve východní části regionu Bílsko-Bělá /*Bielsko-Biała*/, Těšín /*Cieszyn*/, Skoczów a průmyslová zóna v Bażanowicích. Česká část regionu je již tradičně spjata s **těžkým průmyslem** (hutnickým a těžebním), avšak i zde došlo k velkým změnám. V současnosti je většina uhelných dolů zavřena, poslední čtyři mají skončit svou činnost do roku 2023. Přestože byl hutnický průmysl zprivatizován – **Třinecké železářny, Accelor Mittal** – zůstal pro region důležitým průmyslovým odvětvím. K největším zdrojům znečištění ovzduší patří **teplárna** v Ostravě-Třebovicích, **tepelná elektrárna** v Dětmovicích, **koksowna** Svoboda a také **chemické závody** v Ostravě (BorsodChem) a v Bohumíně (Bochemie).

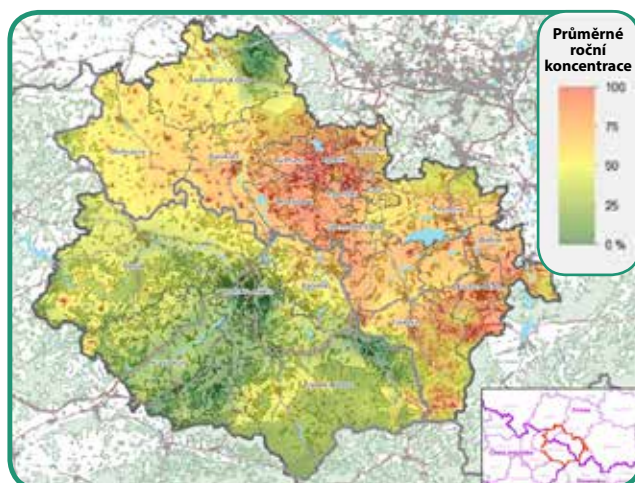
Typickým průvodním znakem restrukturalizace je vznik nových průmyslových zón /*specjalne strefy ekonomiczne*/, z nichž k nejdůležitějším patří Třinec Baliny, Karviná Nové Pole, Český Těšín Pod Zelenou a Nošovice. V těchto zónách se nacházejí rovněž firmy, které produkují komponenty pro blízké významné automobilky. Kromě nich je zajímavá investice firmy Mölnlycke, která vystavěla v Karvině a na území bývalého dolu Dukla v Havířově provozy, v nichž vyrábí jednorázové zdravotnické sety. Největší význam má pro region automobilový průmysl, který je zastoupen firmou **Hyundai (HMMC)** v a **FCA Powertrain** v , nachází se zde i několik menších firem vyrábějících součástky pro automobilky Kia na Slovensku a Tatra v Kopřivnici.

Na území Těšínského Slezska sídlí několik významných podniků, popiš jejich zaměření, známé výrobky.

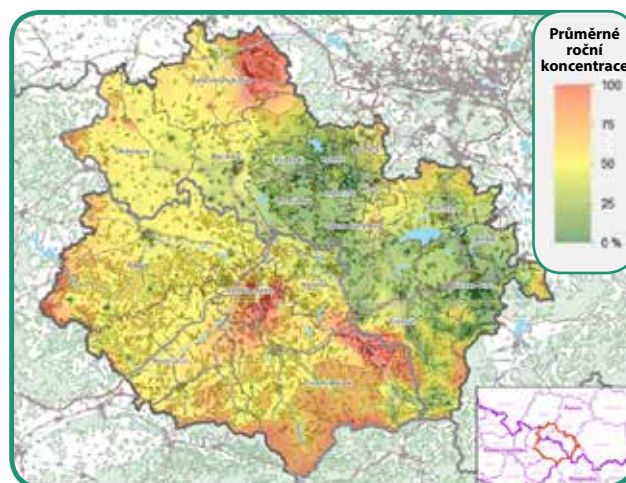
Těšínské Slezsko – česká část		Těšínské Slezsko – polská část	
Radegast		Mokate	
Finidr		Atal	
Bonatrans		Aluprof	
Walmart		PG Silesia	
Viadrus		PPG	

Znečištění ovzduší

Část Těšínského Slezska (Ostravská a Osvětimská pánev, okolí Třince a Frýdku) je postižena letním a zimním smogem. Příčinou letního smogu jsou vysoké koncentrace výfukových plynů a emisí z průmyslových podniků. Zimní smog, kdy se k běžným znečišťovatelům přidávají i emise z vytápění domácností a těžký, špinavý vzduch, má ještě větší dopad na životní úroveň obyvatel, jelikož se v důsledku inverzí a bezvětrí drží v pánvích. Na mapách jsou znázorněny zdroje nebezpečného poletavého prachu PM_{10} v tomto regionu. Porovnej obě mapy a odpovez na otázky.

Vliv průmyslových zdrojů na průměrné roční koncentrace PM_{10} .

Vliv lokálních topenišť na průměrné roční koncentrace PM_{10} .

Vyjmenuj firmy, které jsou největšími znečišťovateli ovzduší na české straně Těšínského Slezska. Jsou v době vyhlášení smogové situace dělána nějaká opatření (smogová regulace)? Která opatření bys navrhl sám?

V Česku je zaveden dotační program na náhradu kotlů na pevná paliva za nové zdroje v rodinných domech. Popřemýšlej, co je cílem programu, zda mají tyto dotace vliv na vzhled obou map.

Nádpověda: kotlíkové dotace

Turistika

Pomocí internetu, brožur, propagačních materiálů pro turisty zjisti:

- u míst, jejichž názvy jsou uvedeny, dvě další turistické zajímavosti, které bys v dané obci doporučil ke zhlédnutí;
- u míst, jejichž názvy nejsou uvedeny, tyto názvy dopiš a uveď další atrakci, jež se k ní váže.

Doplň:

(slezská část města):

-
- Důl Michal
- Slezskostravský hrad

Havířov:

-
- Sorela
-

-
- Studna Tří bratří
- Zámecký vrch

Wisła:

-
- Skokanský můstek A. Małysze
-

Moravskoslezské Beskydy:

-
- Lysá hora
-

- Lesní park
-
- Równica

Nádpověda: Dinopark Ostrava, ZOO Ostrava, Lesný Park Ochaby, Park Linowy Równica, Mosty u Jablunkova, Chata Chlebowa w Górkach Małych, Bospór v Bohumíně, Zámek Fryštát (Larischův), Kotlůva dřevěnka v Havířově, Dom Tkacza Bielsko, Muzeum Na Grapie w Jaworzynce, Vápen- né pecce ve Vendryni, Muzeum Tříne- kých železár, Důl Michal a Alexander v Ostravě, Pivovar Radegast, Technické muzeum v Petřvaldě, Browar Zamkowy Cieszyn, Muzeum Drukarstwa Cieszyn, Muzeum Ustrońskie, Stara Fabryka Biel- ska v Jablunkově, Archeopark Choťbuz, Muzeum lehkého opovení Choťbuz, Bunkry 54 a 55 Bohumín, Zámek Frydek, Wzgórze Zamkowe Cieszyn, Zámek Kończycze Małe, Slezskostravský hrad...

Jedním ze současných trendů cestovního ruchu je tvorba tematických zájezdů – výletů. Navrhni trasu takové akce na území Těšínského Slezska pro:

- rodiny s dětmi, které vyhledávají zábavu
- milovníky dřevěné architektury
- milovníky starých průmyslových objektů
- milovníky vojenské historie
- milovníky zámků a hradů
- milovníky přírody a turistiky

Zajímavost

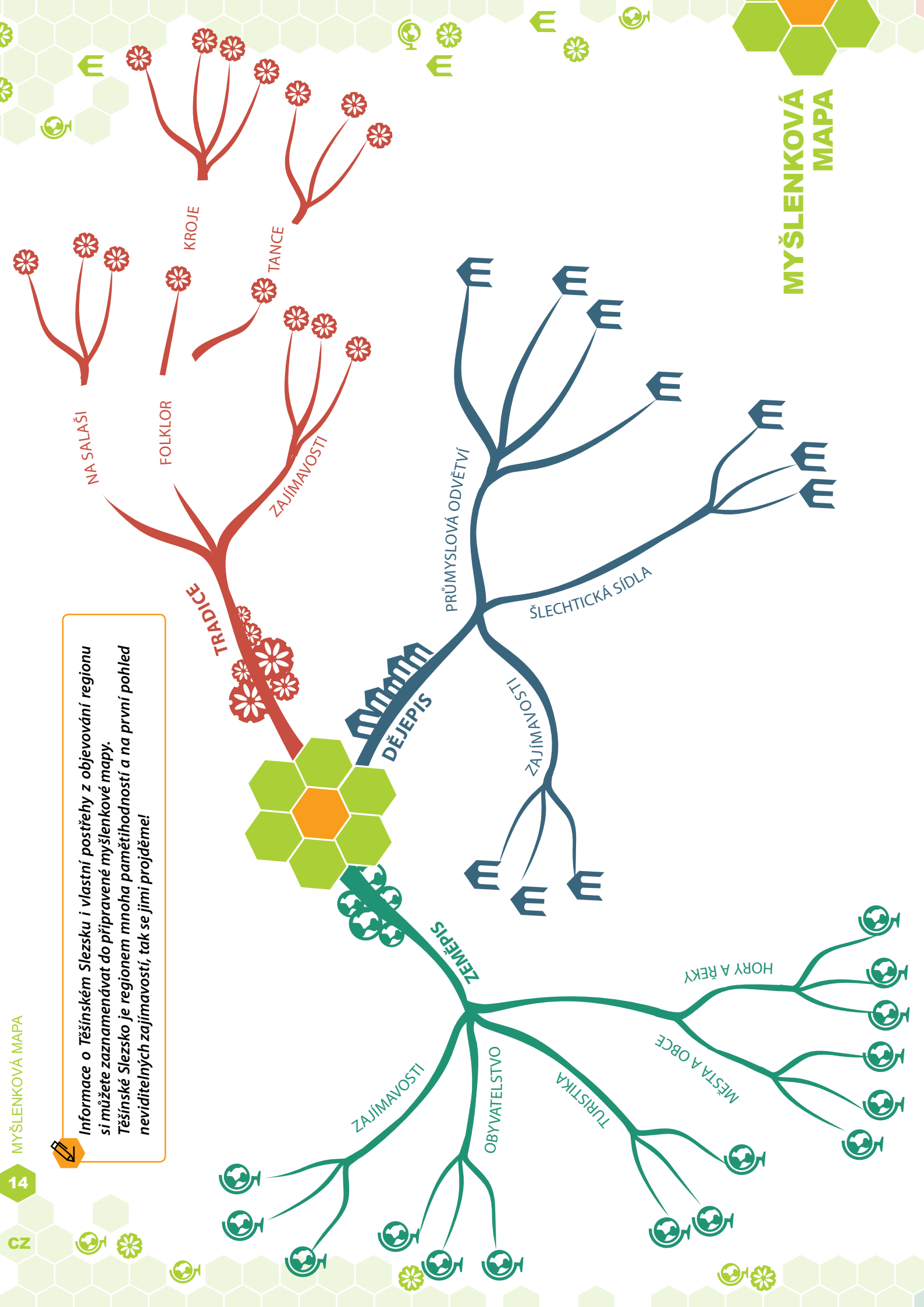
Marlenka, výrobce slavných medových dortů, sídlí ve Frýdku čili ve slezské části města Frýdek-Místek. Byla založena jistým Arměncem teprve v roce 2003 a nyní exportuje své výrobky do 35 zemí.

Havířov je od roku 1955 nejmladším městem v České republice. Vznikl na tzv. zelené louce, aby byly zajištěny jak byty, tak i možnost rekreace pro zaměstnance dolů a hutí.

Předchůdcem firmy FCS Powertrain byl podnik vyrábějící nejznámější polský vůz 20. století – Fiat 126p, který měl přezdívku „Maluch“. Celkem se jich v bělské továrně vyprodukovalo přes 1 milion.

Informace o Těšínském Slezsku i vlastní postřehy z objevování regionu si můžete zaznamenávat do připravené myšlenkové mapy.

Těšínské Slezsko je regionem mnoha pamětihodností a na první pohled neviditelných zajímavostí, tak se jimi projděme!

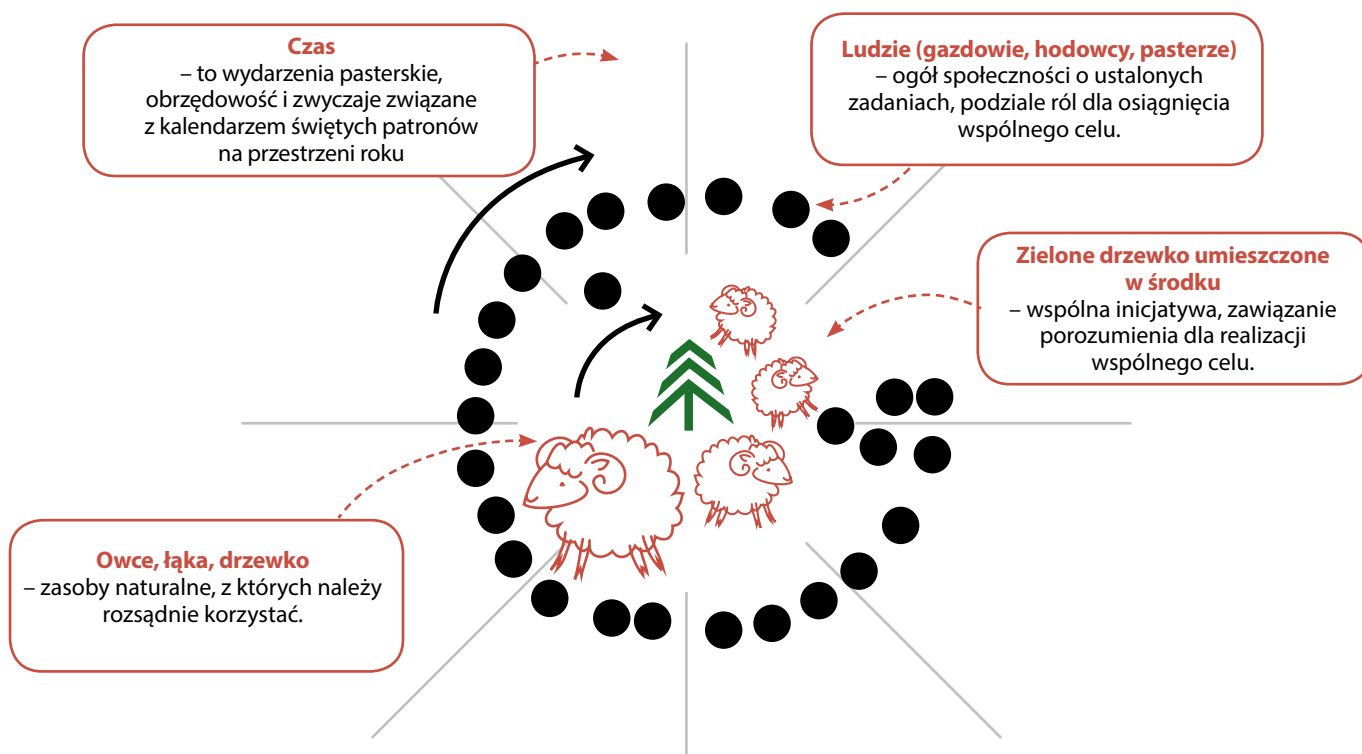
Pasterstwo to rodzaj hodowli zwierząt, rodzaj gospodarowania i sposobu na życie. W Karpatach, do których należą Beskidy, choć nie tylko, bo podobnie na Bałkanach, w Himalajach, Tybecie i w Alpach, tworzy pasterstwo specyficzną kulturę, z którą wiążą się wierzenia i obyczaje.

Do wspólnych cech pasterstwa należą: **wypas wspólnotowy, wypas na terenach nie będących własnością pasterzy, użytkowanie mleczne połączone z wyrobem serów i ich sprzedażą oraz przestrzeganie zwyczajów i tradycji związanych z wypasem.**

Pierwszym, zasadniczym wyznacznikiem pasterstwa karpackiego w Polsce, określanym często sałasznictwem od słowa sałas, czyli gospodarstwa owczarskiego na halach, jest wypas wspólnotowy.

Rok na sałaszu

Każdego roku wydarzeniem rozpoczynającym działalność wypasową jest mieszanie owiec – zawiązanie wspólnoty pasterskiej, ustalenie zasad kierujących wypasem i podziałem dochodu ze spółki sałasniczej.

Wiosną, po dniu św. Wojciecha i św. Jerzego (23 kwietnia), który według przysłowia ludowego „trowym burzy” i otwiera ziemię, czyli w wyobrażeniach pasterzy szybkie zazielenienie się pól po pierwszych wiosennych burzach i ulewach, **zbiera się owce od wielu gospodarzy (gazdów) do jednego stada.** Suma owiec zebranych powinna sięgać około 300 sztuk, bo wtedy użytkowość mleczna stada (kierdła) ma już swoją opłacalność. W umówionym dniu gazdowie przyprowadzają swoje owce w wyznaczone miejsce, gdzie następuje ich mieszanie.

Wydarzeniu temu towarzyszą różne ob-
rzędy (m.in. oprowadzanie wokół białej
do ziemi jodełki, pokropienie wodą, okadze-
nie dymem, przeprowadzenie przez zapal-
ne ognisko, strzelanie z bata). Działania te to
nie tylko spełnienie utartego społecznie zwy-
czaju, pełnią one bowiem specyficzne funk-
cje również wśród zwierząt. I tak np. w sytu-
acji stresu i lęku owce szybko organizują się
w kierdel uporządkowany, posiadający swoją
wewnętrzną strukturę. Owce szybko się
poznają i zaczynają ze sobą współpracować.

Hierarchia na sałaszu

Po zmieszanu owiec rozpoczyna się wypas. I tu pojawia się druga, niemniej istotna cecha, decydująca o specyfice karpackiego pasterstwa. Bacowie, juhasi i honielnicy, określane często w Karpatach słowami owczorze lub pasterze, nie pasą owiec na terenach będących ich własnością.

Baca, czyli kierownik sałaszu (pasterskiego gospodarstwa), zanim wyruszy z owcami na wypas musi umówić się z właścicielami ziemi, co do korzystania z niej na potrzeby prowadzenia letniego gospodarstwa. Często wybiera tereny tak położone, aby owce nie musiały przebywać przez cały sezon wypasu w jednym miejscu, lecz aby miały możliwość przemieszczania się z jednego pastwiska na inne pastwisko, z jednej hali na drugą. Owce posiadają wówczas urozmaicone pożywienie, na swojej wełnie oraz na kopytkach gromadzą nasiona wielu roślin, przenoszą i rozsiewają je, a łąka może ponownie zarosnąć nową roślinnością.

Praca pasterzy jest ciężka. W okresie wypasu rozpoczyna się już przed świtem, niezależnie od warunków pogodowych. Każdego dnia trzeba wydoić owce, wyprodukować sery, dobrze napaść zwierzęta i odpowiednio je nakarmić. Bacowie i juhasi muszą też umieć strzec stada przed niebezpieczeństwami: wilkami, niedźwiedziami, rysiami, ukąszeniem przez żmiję czy też demonami nocy. Wielu z nich ma świadomość, że sami są bezradni wobec natury i zdarzeń losowych w swojej pracy i dlatego oddają się Bożej Opatrzności. Starają się rozpoczynać każdy sezon mszą świętą w Ludźmierzu, w sanktuarium Matki Bożej Podhala i Górali.

Owca – ekologiczna kosiarka
utrzymująca bioróżnorodność
w przyrodzie

Kto mo owce, tym mo co chce

Kolejnym, trzecim wyróżnikiem sałasznictwa w Karpatach, **jest mleczne użytkowanie stada nierozłącznie związane z wytwarzaniem serów.**

Jednak nie sam wyrób serów decyduje o ekonomicznym stanie gospodarstwa pasterskiego, ale ich sprzedaż. I tu **każdy baca musi liczyć na swoją przedsiębiorczość, budowanie relacji z klientami, dbałość o otoczenie bacówki oraz samo miejsce sprzedaży.**

Dobry baca dba nie tylko o sprzedaż sera, ale też dobrą jagnięcinę, kiełbasę baranią, skóry owcze, wełnę i inne okazjonalne produkty.

Zakończenie wypasu, **rozsod**, odbywało się pod koniec września na św. Michała (29 września), baca rozliczał się z właścicielami owiec i z juhasami, po czym zwierzęta wracały na zimę do swoich właścicieli.

Rodzaje serów i innych produktów:
oscypki, redykołki, bryndza, bundz, ser wołoski, parzenica, hurda, żentyca.

SŁOWNICZEK:

LUDZIE:

Baca – kierownik gospodarstwa pasterskiego,
Podbaca
Juhasi
Honielnicy
Krowiorze

GOSPODARSTWO PASTERSKIE:

Bacówka, kolyba (koliba) – mała budowla drewniana służąca pasterzom do przerobu mleka i wytwarzania serów
Koszor – zagroda dla owiec na czas dojenia i nocowania
Żłoby – urządzenia do pojenia owiec wydrążone z pni drzew
Kierdel – stado owiec

SPRZĘT:

Czerpak – drewniany kubek do picia
Ferula – specjalny kij do mieszania mleka
Formy – drewniane ozdobione formy na oscypki
Gielata – drewniany skopiec, do którego doi się owce
Puciera – duża drewniana beczka na mleko
Zbyrcok – dzwonek, który nosi owca

PRODUKTY:

Bundz – biały ser owczy
Bryndza – biały solony ser owczy
Redykołki – niewielkie serki w kształcie wrzecion, zwierzątek lub serc wytwarzane z resztek sera przeznaczonego na oscypek
Oscypek – wędzony ser owczy
Żyntyca, żentyca – napój z mleka owczego

Ludzie od dawien dawna lubili się bawić. Po ciężkiej pracy na hali, w polu, w lesie, w fabryce lub w kopalni ubrali się odświętnie i poszli zabawić się ku muzyce. Śląsk Cieszyński jest bardzo bogaty w różnego rodzaju tańce i ich odmiany. To znaczy, że ten sam taniec jest tańczony w różnych miejscowościach trochę inaczej. W różnych częściach regionu dominowały odmienne tańce.

Fot. Strój jabłonkowski, czyli jackowski

Fot. Strój gorolski

Na południu w Beskidach, który zamieszkują górale, wyróżnia się łowiynziok, taniec tańczony w parze. Taniec ten jest aktualnie na liście Niematerialnego Dziedzictwa Kultury Ludowej Kraju Morawsko-Śląskiego. Nazwa pochodzi od butów, w których dawniej chodzono. Buty – krpce były zrobione z łowiynzi skury – czyli ze skóry wołowej. Ze skóry wołowej robiono krpce na okazje odświętne. Zaś na codzienne noszenie robiono krpce ze skóry świńskiej. Ciekawy jest sposób wyrobu. Krpce są zrobione z jednego kawałka skóry.

W całym regionie Śląska Cieszyńskiego tańczono tańce szybkie, takie jak polka, rejna, piłka, kołomajka, lyn-der. Były tańce, które naśladowały rzemieślnictwo – kowol, tkacki. Tańce naśladowujące zwierzęta – gónsior, zajónczek. Były też tańce zabawowe, takie podczas których zabawiano się – boškany, mietlorz.

Wybierając się na muzykę ważne było odświętne ubranie. Szczególnie dziewczęta stroiły się, żeby podobać się chłopcom i nie zostały stać niezauważone pod ścianą. Głowa ulizano i zapleciono do warkocza, warkocz na końcu związany splatkóm – wstążką, która podczas tańca pięknie wirowała.

Fot. Strój cieszyński

Kapela

Kiedy już wszyscy zebrali się w gospodzie, zaczęli grać muzykanci. Skład kapel w całym regionie był podobny. W kapełach góralskich grały skrzypce i gajdy. Obecne kapele grają w składzie pierwsze skrzypce, drugie skrzypce i basetla. Kapele środkowej części regionu wzbogacone były o akordeon, a te w części północnej o klarnet lub trąbkę.

SŁOWNICZEK:

kowol – kowal
tkocz – tkacz
młynorz – młynarz
gónsior – gąsior
zajónczek – zająteczek

boškany – całowany
mietlorz – taniec z miotłą
mietla – miotła
basetla – instrument podobny do wiolonczeli

Fot. Strój karwińsko-orłowski
(mężczyźni w mundurach górniczych)

Jak rozwijał się przemysł, handel i edukacja na Śląsku Cieszyńskim

Po Piastach przeszło Księstwo Cieszyńskie w 1653 r. w ręce Habsburgów, w ich posiadaniu pozostało do 1918 r. Aby zarządzać majątkiem księcia cieszyńskiego (lasy, pola, stawy, tartaki, huty, kopalnie itp.) utworzono jednostkę organizacyjną, formę dużej wielobranżowej firmy, nazywanej od 1826 r. Komorą Cieszyńską (Teschener Kammer).

W 1766 r. cesarzowa Maria Teresa przekazała Księstwo Cieszyńskie w posagu swojej córce Marii Krystynie (1742-1798), która poślubiła arcyksięcia Alberta Saskiego (1738-1822), zwanego Sasko-Cieszyńskim. Za jego rządów Księstwo Cieszyńskie przekształciło się w prosperujący kompleks gospodarczy. Rozwijały się poszczególne gałęzie przemysłu rolniczego. Produkcja roślinna, hodowla bydła, leśnictwo kwitły. Wybudowano podstawy nowoczesnego przemysłu ciężkiego i tekstylnego. Pod koniec XVIII wieku zaczął się rodzić przemysł wydobywczy i hutniczy. Albert bardzo podniósł gospodarkę i rzemiosło na Śląsku Cieszyńskim.

Dzięki rozwojowi przemysłu zaczął rozwijać się też i zaczęły powstawać szkoły branżowe, kształcące specjalistów dla przemysłu ciężkiego, przemysłu spożywczego lub rolnictwa.

Stwierdź, kiedy powstała twoja szkoła. Ma swojego patrona?

Heraldyka

Popularnymi motywami herbów miast grodowych były: godło właściciela, mury miejskie z basztami, zamki, kościoły oraz postacie, najczęściej świętych - patronów miast.

Do barw używanych od średniowiecza należą: czerwień, błękit, czerń, purpura, zieleń. Używa się również złota i srebra.

Dopasuj i połącz strzałkami nazwy i ich definicje:

ustalona według reguł oznaka osób, rodzin, miast lub państwa

Heraldyka

nauka badająca początki, rozwój, znaczenie prawne oraz zasady kształtowania plastycznego herbów.

Herb

Czy Twoja gmina posiada herb? Jeżeli tak, to opisz, co na nim widnieje. Narysuj herb swojej miejscowości. Sprawdź, jakie herby posiadają gminy sąsiadujące z twoją.

Poszukaj herbów Cieszyna i Czeskiego Cieszyna w internecie i spróbuj odpowiedzieć, dlaczego są tak podobne?

Rezydencje szlacheckie na Śląsku Cieszyńskim i znaczące rody

Większość terenów Śląska Cieszyńskiego, jak również późniejsza „firma” Cieszyńska Komora - Teschener Kammer należała do Księstwa Cieszyńskiego. Żyły tu też rodziny szlacheckie, które posiadały ziemię i na swoich majątkach wybudowały pałace i zamki - rezydencje szlacheckie.

Liczne arystokratyczne dwory wprowadziły nowości z zakresu nauki i techniki i stały się świetnie prosperującymi jednostkami gospodarczymi - na przykład rodzina Larisch-Mönnichów z Karwiny.

Znajdź najbliższą twojemu miejscu zamieszkania siedzibę szlachecką i stwórz, jak wyglądała kiedyś (porównaj z dzisiejszym stanem). Do których rodzin szlacheckich należała? Czym zajmowali się właściciele zamku? (kolekcjonowanie sztuki, przedsiębiorczość, ...)

Karwina - Frysztat

Wybudowany przez cieszyńskich Piastów w pierwszej połowie XIV w. drewniany zamek spłonął w 1511 r. Nowo powstały z cegły i kamienia został pod koniec XVIII wieku rozbudowany przez nowego właściciela - hrabiego Jana Larischa von Mönnich. Larischowie założyli też za zamkiem rozległy park w stylu angielskim. Po II wojnie światowej mieściła się w zamku Miejska Rada Narodowa. Obecnie znajduje się tu muzeum.

Kończyce Wielkie

Pałac w Kończycach Wielkich wzniesiony został przez Marszałka Księstwa Cieszyńskiego Jerzego Fryderyka Wilczka pod koniec XVII w. Był często przebudowywany i miał kilku właścicieli. W pamięci mieszkańców ziemi cieszyńskiej zapisała się jednak w szczególności ostatnia jego właścicielka, zmarła w 1957 r. hrabina Gabriela von Thun und Hohenstein, nazywana „Dobrą Panią”, filantropka i mecenaska sztuki.

Czym zajmuje się filantrop?

Gnojnik

Empirowy pałac w Gnojniku otoczony jest ogrodem i parkiem krajobrazowym. Od XV wieku należał do wielu szlacheckich rodzin. Ponad 200 lat, aż do końca II wojny światowej należał do rodziny Beesów. Meble zostały po II wojnie światowej wywiezione i umieszczone na zamku w Šternberku.

Kuźnia Ustroń

W drugiej połowie XVIII wieku odkryto w Ustroniu pokłady rudy żelaza, a w 1772 r. Komora Cieszyńska otworzyła tu pierwszą hutę na Śląsku Cieszyńskim. Jej znaczenie zaczęło jednak maleć po założeniu Huty Trzynieckiej i po ponad 100 latach (1897 r.) wygaszono wielki piec. Pozostało wyspecjalizowane przetwórstwo żelaza, m. in. produkowano tu elementy metalowe dla fabryki samochodów w Bielsku-Białej. Rok 2008 przyniósł kres Kuźni Ustroń, działającej bez przerwy przez 236 lat. Przeszedł do historii największy i najstarszy zakład przemysłowy miasta, który był nie tylko głównym pracodawcą na tym terenie, ale równocześnie organizatorem życia kulturalno-oświatowego i sportowego. W latach 60. XX w. Kuźnia Ustroń należała do najbardziej liczących się i największych zakładów w Polsce produkujących odkuwki matrycowe.

Dowiedz się, jakie były powody zakończenia działalności kuźni w Ustroniu w 2008 r. Zapytaj rodziców lub dziadków, czy ktoś z twojej rodziny pracował w kuźni. Jaki zawód wykonywał?

Huta Trzyniec (Huta Trzyniecka)

Założone w 1839 roku przez Komorę Cieszyńską. Korzystne położenie strategiczne umożliwiło połączenie z Koleją Koszycko-Bogumińską. Dzięki temu dostępne były wszystkie niezbędne surowce, jak drewno, woda, wapień oraz siła robocza.

Co produkowała Huta Trzyniec na początku swojej działalności?

Pieczęć dla przemysłu maszynowego, wyroby artystyczne. Okienne, nagrobki, odlewy dla przemysłu maszynowego, kolumny, kładki schodowe, ogrodzenia, kraty balkonowe, ramy

Z Huty Trzynieckiej pochodzi jeden ważny dla Cieszyna obiekt pamiątkowy. O jaki obiekt chodzi i do której legendy nawiązuje? Co przedstawia płaskorzeźba umieszczona w altanie? Idź i zobacz ...

Stwierdź, co produkuje się w Hucie Trzynieckiej dziś. Pracował ktoś z twojej rodziny we werku? Zapytaj.

Mleczarnia Komory Cieszyńskiej

(ERZHERZOGICHE CENTRAL-MÖLKEREI TESCHEN) - przetwarzała nadwyżki mleka z gospodarstw Komory. Rozpoczęła swoją działalność w 1897 roku i była znana z produkcji słynnego na całym świecie masła o doskonałej jakości oraz smacznych serów dostarczanych bezpośrednio na dwór cesarski. Produkty mleczne były dostarczane zarówno na lokalny rynek, jak i eksportowane, na przykład do Egiptu i Ameryki Południowej.

Teebutter - TEschener Erzherzogliche BUTTER

Forma na Cieszyńskie arcyksiążęce masło.

Browar w Cieszynie

Pierwszy browar należący do Komory Cieszyńskiej został zbudowany w 1659 r. w pobliżu Wieży Piastowskiej. Obecny budynek pochodzi z XIX wieku roku i został zbudowany wg planów wiedeńskiego architekta Josefa Kornhäusela, autora wielu budynków w naszym regionie. Browar wówczas został wyposażony w najnowocześniejszy sprzęt parowy i równie innowacyjny system chłodzenia Bollinger. W browarze warzy się piwo do dnia dzisiejszego.

Drukarnia Prochaski

Pierwsza drukarnia została założona w Cieszynie w 1806 roku. Tomasz Wacław Antoni Prochaska z Pragi uważany jest za założyciela tradycji drukarskich na Śląsku Cieszyńskim. Drukarnia, druga najstarsza na Śląsku, stała się jedną z największych w całej monarchii ze względu na wielkość produkcji i ówczesne wyposażenie techniczne. Poszczególni członkowie rodziny Prochasków zarządzali drukarnią prawie 130 lat.

Być może w twojej bibliotece znajduje się książka z cieszyńskiej drukarni (Těšínská tiskárna). Wybierz się też do Muzeum Drukarstwa, gdzie znajdował się pierwotnie pierwszy warsztat.

Dworce cieszyńskie

Ważnym impulsem do rozwoju lewobrzeżnej części miasta i rozwoju całego regionu było wybudowanie kolei Koszycko-Bogumińskiej w latach 1869-1871 oraz nowego budynku głównego dworca kolejowego. Budowanie kolei oznaczało dla przedmieścia Cieszyna napływ mieszkańców. Do 1871 r. był to niewielki dworzec kolejowy, gdzie codziennie kursowały dwa pociągi, ale już w 1875 r. przejeżdżało tędy 55 pociągów.

W 2018 roku został otwarty zrekonstruowany dworzec kolejowy w Cieszynie (z połączeniem m. in. do Czech). Sprawdź połączenia z twojej miejscowości do Pragi, Ostrawy, Krakowa i Warszawy.

Tramwaj cieszyński

Decyzja o połączeniu komunikacyjnym dworca kolejowego na lewym brzegu Olzy z centrum miasta na prawym brzegu została podjęta w 1909 r. Budowa nowej kolei elektrycznej trwała dwa lata a linia tramwajowa zaczęła działać w 1911 roku. Był to tor o długości 1 724 m. Funkcjonowanie lokalnej kolei elektrycznej zatrzymano w nocy z 2 kwietnia 1921 r., ponieważ z powodu podziału miasta w 1920 r. utraciła kolej swoje pierwotne znaczenie.

Po podziale

W 1918 r. rozpada się monarchia austro-węgierska. Powstają nowe państwa. Czechosłowacja i Rzeczpospolita Polska zaczynają się rozwijać samodzielnie. Śląsk Cieszyński zostaje podzielony między oba państwa decyzją Rady Ambasadorów w belgijskim mieście Spa w 1920 r. Na prawie 70 lat zostają przerwane kontakty i wszelkie więzi. Dodatkowo reżim komunistyczny po II wojnie światowej zamyka granice i bardzo trudno jest gdziekolwiek podróżować, również pomiędzy czeską i polską częścią Śląska Cieszyńskiego.

Ciekawostki:

- komunikację zapewniały cztery czerwono-białe wozy motorowe Ringhoffer Praha
- opłata za przejazd wynosiła 12 halerzy za osobę dorosłą i 3 halerze za dziecko (dla porównania – 1 litr mleka kosztował wtedy ok. 18 halerzy)
- pierwszego dnia zostało sprzedanych 4000 biletów
- swojemu zadaniu służyła tylko przez 10 lat
- stał się legendarnym symbolem podzielonego miasta w XX wieku

Gdzie miała początek i koniec linia tramwajowa w Cieszynie?

Zapytaj w domu, czy rodzice i dziadkowie pamiętają, jak trudne było przekraczanie czesko-polskiej granicy w okresie komunizmu.

Dziś

Po upadku komunizmu było łatwiej przejść przez granicę, ale dopiero po wejściu obu państw do Unii Europejskiej i strefy Schengen zniknęły bariery i utrudnienia dla życia mieszkańców regionów przygranicznych. Śląsk Cieszyński stał się ponownie jednym regionem i dla swojego rozwoju często korzysta z funduszy europejskich. Wiele projektom towarzyszy taki znak:

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRŮKRAČÁME GRANICE
2014–2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Ukształtowanie powierzchni i wody

Obszar Śląska Cieszyńskiego jest zróżnicowany pod względem ukształtowania powierzchni. W części północnej wyróżnia się **tereny nizinne** – Kotlinę Ostrawską /*Ostravská pánev*/ i Kotlinę Oświęcimską. W miejscu ujścia Olzy do Odry (w Kopytowie koło Bogumina) znajduje się najniższy punkt Śląska Cieszyńskiego m n.p.m. W środkowej części regionu znajdują się **tereny pagórkowate** – Pogórze Morawsko-Śląskie i Pogórze Śląskie, które rozdzielane są przez koryto rzeki Olzy. W terminologii czeskiej wymienione pogórze mają jedną zbiorczą nazwę: *Podbeskydská pahorkatina*. Na południu rozciągają się pasma górskie – Beskid Morawsko-Śląski /*Moravskoslezské Beskydy*/ z najwyższą górą całego regionu 1323 m n.p.m. oraz Beskid Śląski /*Śleské Beskydy*/ z najwyższym wzniesieniem polskiej części regionu, Baranią Górą o wysokości Oba pasma należą do Karpat Zachodnich. Centralną i najdłuższą rzeką Śląska Cieszyńskiego jest, która ma źródła na stokach Na rzece Ostrawicy zbudowano zbiornik wody pitnej – Szańce /*Šance*/. Ważną rzeką regionu jest, która swoje źródła ma na stokach Baraniej Góry i jest najdłuższą rzeką Polski (1 047 km). Śląsk Cieszyński pozbawiony jest naturalnych jezior, jednakże występują tu sztuczne zbiorniki wodne, między innymi: Jezioro Goczałkowickie, Jezioro Czernańskie oraz Zbiornik Żermanicki i Zbiornik Cierlicki /*vodní nádrž Žermanice, Těrlicko*/.

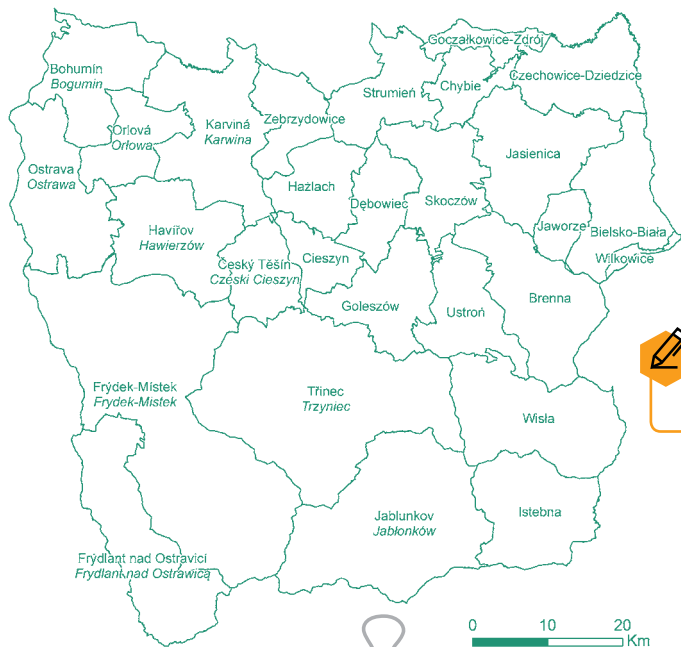
 Sprawdź w internecie informacje o zbiornikach wodnych, jakie jest ich przeznaczenie obecnie?

Ciekawostka

W Cieszynie jest zakład należący obecnie do firmy Mondelez (dawniej ZPC OLZA) produkujący jeden z najbardziej znanych polskich wafelków - Prince Polo.

Ludność

Śląsk Cieszyński zamieszkiwany jest przez około 863 000 ludzi - uwzględniając dane z czeskiej i polskiej części regionu (2016).

Na mapie zaznaczone są miasta regionu. Sprawdź w internecie, które z nich to historyczne miasta Śląska Cieszyńskiego, a które powstały w XX wieku w wyniku decyzji administracyjno-politycznych lub uwzględniały rozwój przemysłowy i demograficzny regionu. Które z nich powstały w wyniku połączenia z przylegającymi miastami lub weszły w skład większej jednostki administracyjnej?

 Wyznacz w mapie kolorem czerwonym granice państwowe.

 W której części Śląska Cieszyńskiego występuje największa gęstość zaludnienia, a w których najmniejsza? Za pomocą danych z platformy* wykonaj odpowiedni kartogram. Co warunkuje taki rozkład ludności?

*www.cieszyńskiego.pl/portfolio

Ciekawostka

W Bielsku-Białej od 1948 r. znajduje się Studio Filmów Rysunkowych specjalizujące się w produkcji filmów animowanych/kreskówek. W ciągu swojej historii zrealizowało ponad 1000 filmów, w tym kultowe w Polsce bajki z lat 70. i 80. XX wieku „Bolek i Lolek” oraz „Reksio”.

Ciekawostka

Czeska Pisa w Karwinie, to kościół św. Piotra z Alkantary, który na skutek szkód górniczych nachylony jest o 6,8 stopni (o 3 więcej, niż Pisa we Włoszech). W niedzielę odbywa się tutaj msza święta w języku polskim i czeskim.

Gospodarka

Od zmian ustrojowych w 1989 r. gospodarka całego Śląska Cieszyńskiego przeszła bardzo dużą przemianę. W latach 90. XX w. w polskiej części regionu upadła część tradycyjnego przemysłu, np. włókiennictwo w Bielsku-Białej, część zakładów przemysłowych nie przetrwała zmian ekonomicznych lub znacząco zmniejszyła zatrudnienie poprzez grupowe zwolnienia pracowników. Skutkiem zmian gospodarczych było pojawienie się zjawiska bezrobocia, które sięgało w poszczególnych gminach nawet 17% (np. Istebna, Hawierzów), a w Karwinie aż 22% w 2004 r. Obecnie (2018) ośrodkami przemysłowymi we wschodniej części regionu są Bielsko-Biała, Cieszyn, Skoczów oraz park przemysłowy w Bażanowicach. Czeska część regionu historycznie związana jest z przemysłem ciężkim (górnictwo i hutnictwo), który również przeszedł dużą zmianę. Dotychczas zamknięto większość kopalń w Ostrawsko-Karwińskim Zagłębiu Węglowym, a ostatnie 4 mają zostać zamknięte do 2023 r. Sprywatyzowano przemysł hutniczy, który jednak nadal pozostaje bardzo ważną gałęzią gospodarki zachodniej części regionu reprezentowaną przez Hutę Trzynieć i Accelor Mittal.

Do największych firm powodujących obecnie zanieczyszczenie Śląska Cieszyńskiego należą też ciepłownia w Trzebowicach /Ostrava - Třebovice/, elektrownia ciepła w Dzieńmorowicach /Dětmorovice/, koksownia Svoboda czy zakłady chemiczne w Ostrawie (BorsodChem) i w Boguminie (Bochemie). Typowym przejawem restrukturalizacji jest powstanie specjalnych stref ekonomicznych /průmyslových zón/, do najważniejszych należą /Třinec Baliny, Karviná Nové Pole, Český Těšín Pod Zelenou, Nošovice/, gdzie skoncentrowane są firmy produkujące również komponenty dla pobliskich zakładów przemysłu samochodowego, który ma obecnie w regionie bardzo duże znaczenie. Oprócz nich ciekawa jest też inwestycja firmy Mölnlycke produkującej jednorazowe zestawy medyczne, która wybudowała swoje zakłady na terenie byłej kopalni Dukla w Hawierzowie i w Karwinie. Największe znaczenie ma obecnie w regionie przemysł samochodowy w postaci dwóch dużych zakładów: Hyundai (HMMC) w i FCA Powetrain w oraz mniejszych kooperujących firm, które produkują komponenty również dla zakładów Kia na Słowacji i Tatra w Koprzywnicy. Śląsk Cieszyński to również siedziba poniższych firm.

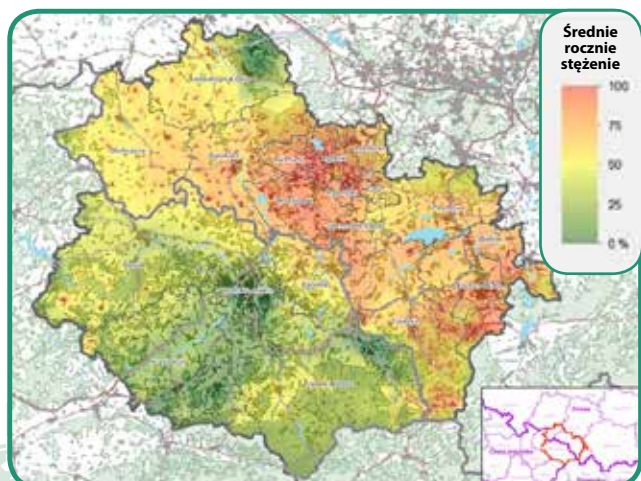

Napisz, jaki jest profil działalności firmy:

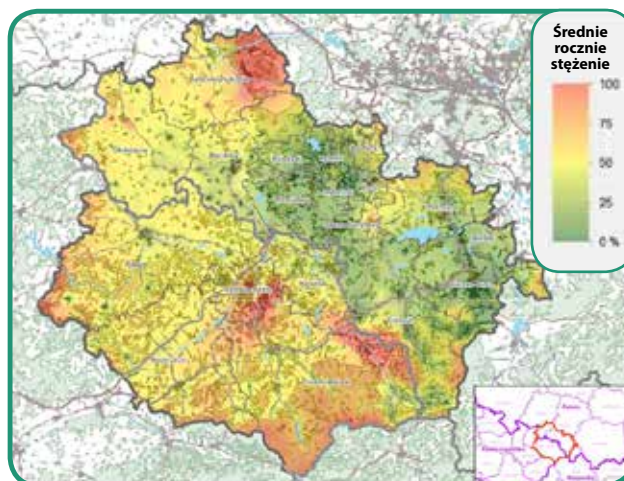
czeski Śląsk Cieszyński		polski Śląsk Cieszyński	
Radegast		Mokate	
Finidr		Atal	
Bonatrans		Aluprof	
Walmark		PG Silesia	
Viadrus		PPG	

Zanieczyszczenie powietrza

Część Śląska Cieszyńskiego (kotliny Ostrawska i Oświęcimska, jak również okolice Trzyńca i Frydku) cierpi na smog letni i zimowy. Przyczyną smogu letniego są duże koncentracje spalin samochodowych oraz emisje z zakładów przemysłowych. Smog zimowy jest groźniejszy, ponieważ przybywa zanieczyszczeń z ogrzewania węglowego domów, a zanieczyszczenie utrzymuje się w nieckach z powodu inwersji i okresów bezwietrznych. Poniższe mapy pokazują źródła pochodzenia niebezpiecznych pyłów PM_{10} /pył zawieszony/ w powietrzu na Śląsku Cieszyńskim. Porównaj je i odpowiedz na pytania.

Wpływ przemysłowych źródeł na średnie roczne stężenie PM_{10} .

Wpływ ogrzewania domowego na średnie roczne stężenie PM_{10} .

Na podstawie tekstu w rozdziale o gospodarce wymień firmy, które Twoim zdaniem powodują największe zanieczyszczenie powietrza w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego. Czy w czasie smogu przyjmowane są środki regulacyjne /smogová regulace/? Które sam proponujesz?

W Czechach funkcjonuje program dotacji do wymiany pieców węglowych (centralnego ogrzewania). Pomyśl, co jest celem programu i czy ma to wpływ na wygląd drugiej mapy.

Podpowiedź: Kotlíkové dotace

Turystyka

Korzystając z dostępnych źródeł - Internet, przewodniki, foldery: a) dopisz po dwa obiekty/miejsca warte, według Ciebie, odwiedzenia w poniższych miejscowościach b) w przypadku, gdy brak nazwy miejscowości, napisz, gdzie znajdują się wymienione obiekty/miejsca i dopisz dodatkową atrakcję wartą zobaczenia w podanej miejscowości. **Uzupełnij:**

(śląska część miasta):

- 1
- 2 Kopalnia Michał
- 3 Zamek Śląski

- 1
- 2 Kościół Jezusowy
- 3 Rynek

Wisła:

- 1
- 2 Skocznia im. A. Małysza
- 3

- 1 Leśny Park Niespodzianek
- 2
- 3 Równica

Hawierzów:

- 1
- 2 Strefa Sorela
- 3

- 1
- 2 Pałac Larischów
- 3 Klub Golfowy Lipiny

Beskid Morawsko-Śląski:

- 1
- 2 Łysa Góra
- 3

Podpowiedź: Dłapacz Ostrawa, ZOO Ostrawa, Leśny Park Niespodzianek, Ustroń, Dream Park Ochaby, Park Linowy Równica, Mosty koło Jabłonkowa, Chata Chlebowa w Górkach Małych, Bospór w Boguminiu, Drewniany Dom Kotuły Ha-wierzów, Dom Tkacza Bielsko, Muzeum Na Grapie w Jaworzynie, Piec Waplen-kiel, Tereń Hut, Trzynieckiej, Kopalnia Michał i Aleksander w Ostrawie, Browar Radegast, Muzeum Techniki Pietwałd, Browar Zamkowy Cieszyń, Muzeum Dru-karstwa Cieszyń, Muzeum Ustrońskie, Stara Fabryka Bielsko, Szanice Jabłon-kiel, Archiwum Wojskowej Historii Śląska Cieszyńskiego w Jabłonkowie, Muzeum Techniki Wojskowej Jabłonków, schrony bojowe w Kocobędzu czyli Muzeum Lek-kich Umocnień Kocobędz, Schron Bojo-wy MO 5-4 Boguminiu, Karwina-Fryszat, Zamek Frydek, Kocobędz Archeopark, Wzgórze Zamkowe Cieszyń, Zamek w Bielsku, Czechowice Pałac Kotulskich, Kończyce Małe...

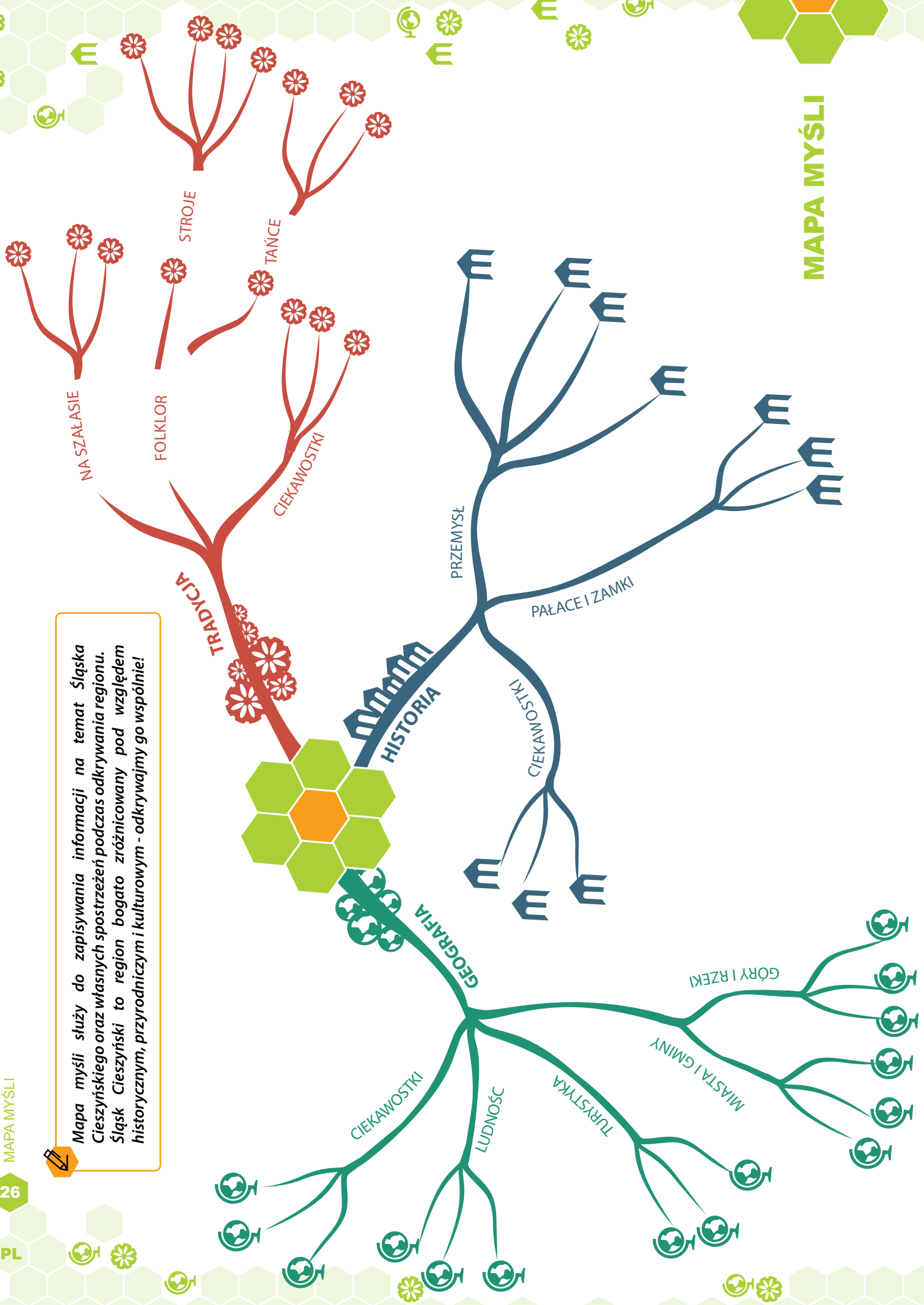
Jednym z trendów współczesnej turystyki jest tworzenie szlaków tematycznych / wycieczek tematycznych. Spróbuj stworzyć szlaki tematyczne na terenie Śląska Cieszyńskiego dla: rodzin z dziećmi, które nastawione są na zabawę i rozrywkę & miłośników architektury drewnianej & miłośników zabytków przemysłowych & fanów militariów i wojskowości & miłośników grodzisk, zamków i pałaców & dla miłośników przyrody.

Ciekawostka

Marlenka we Frydku, czyli śląskiej części miasta Frydek-Mistek, to fabryka słynnych tortów miodowych, założona przez pewnego Armeńczyka w roku 2003. Teraz eksportuje swoje wyroby do 35 krajów.

Hawierzów jest od 1955 r. najmłodszym miastem w Czechach, wzniesionym na tzw. surowym korzeniu (miejscu dotąd niezamieszkałym i niezagospodarowanym), by zapewnić dobre warunki mieszkaniowe i wypoczynek dla pracowników pobliskich kopalń i hut.

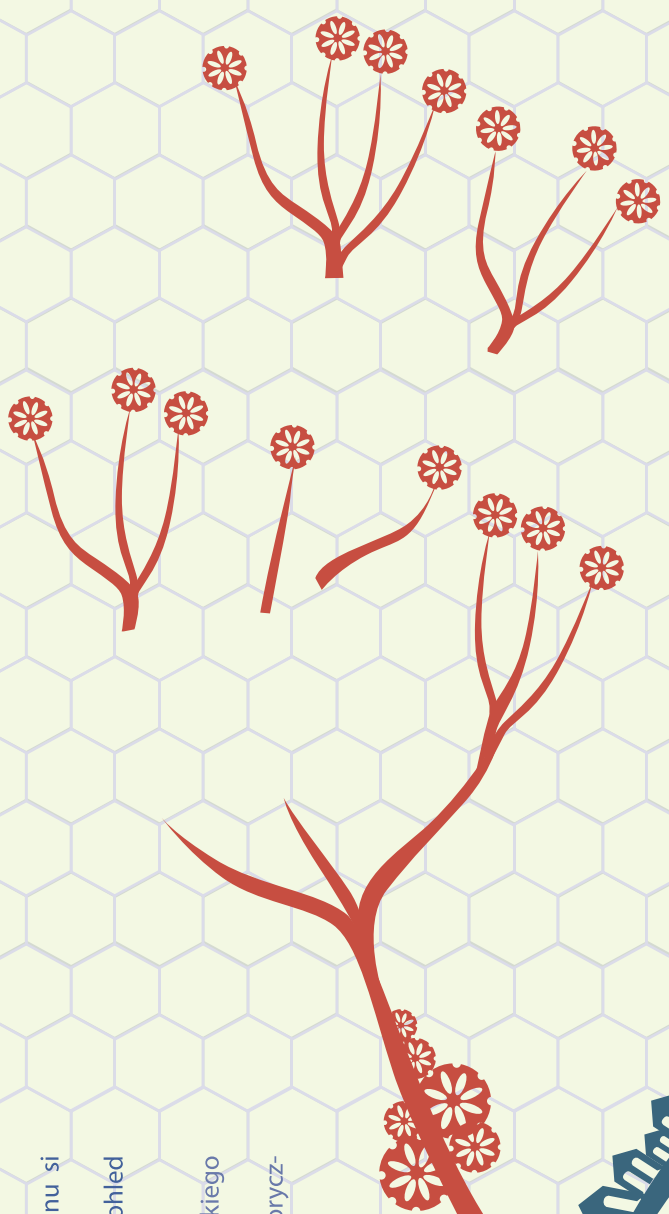
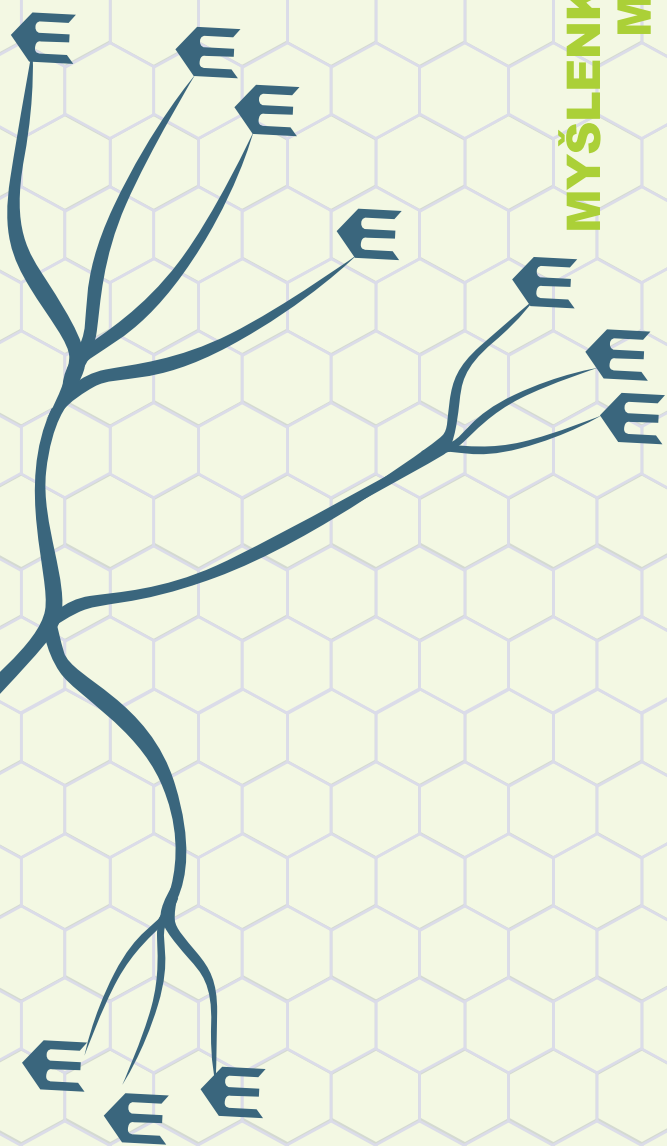
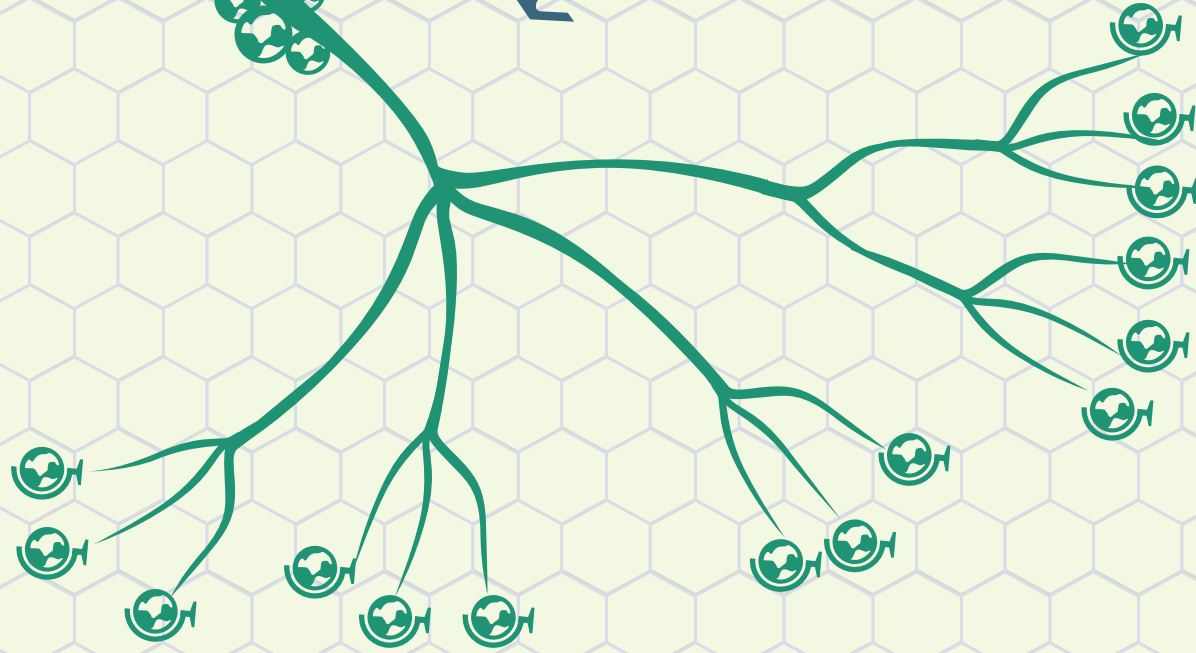
Mapa myśli służy do zapisywania informacji na temat Śląska Cieszyńskiego oraz własnych spostrzeżeń podczas odkrywania regionu. Śląsk Cieszyński to region bogato zróżnicowany pod względem historycznym, przyrodniczym i kulturowym - odkrywajmy go wspólnie!

Informace o Těšínském Slezsku i vlastní postřehy z objevování regionu si můžete zaznamenávat do připravené myšlenkové mapy. Těšínské Slezsko je regionem mnoha pamětihodností a na první pohled neviditelných zajímavostí, tak se jimi projděme!

Mapa myšlí slouží do zapisování informací na temat Śląska Cieszyńskiego oraz własnych spostrzeżeń podczas odkrywania regionu.

Śląsk Cieszyński to region bogato zróżnicowany pod względem historycznym, przyrodniczym i kulturowym - odkrywajmy go wspólnie!

MYŠLENKOVÁ MAPA MAPA MYŠLI

**PORTFOLIO O TĚŠÍNSKÉM SLEZSKU
PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL**
**PORTFOLIO O ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM
DLA UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH**

**Označ na mapě svou malou vlast, místo, kde žiješ.
Zaznacz na mapie swoją małą ojczyznę, miejsce,
w którym żyjesz.**

